

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

KUN, Tibor

Nyugat-Afrika partvidékének építésze

Eredeti közlés/Original publication:

Klió, 1997, 6. évf., 3. sz., 23–26. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.122

Dátum/Date: 2012. szeptember/September 5.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Kun, Tibor: Nyugat-Afrika partvidékének építésze, *AHU MATT*, 2012, pp. 1–6.
old., No. 000.000.122, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Országos nagy könyvtárak

Kulcsszavak/Key words

Építészet Afrikában, hagyományos építészet és korszakai, építészet a gyarmatosítás korszakában, koloniális stílus, európai erődítmények Afrikában, egyházak építkezése, modern magán és állami építészet, újkori középületek,
architecture in Africa, traditional architecture and its periods, architecture in Africa in the colonial era, colonial style, European fortifications in Africa, architecture of churches, modern private and state architecture, today's public buildings

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM-
és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL
PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy le-töltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatást, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

NYUGAT-AFRIKA PARTVIDÉKÉNEK ÉPÍTÉSZE

Kun Tibor

Az előszóban J. Soulillou vázolja a témát: a XV. század végétől az 1950–1960-as évekig tartó időszakban Nyugat-Afrikai partvidékén egymás mellett, illetve egymás után létezett építészeti modellek és formák történetének feltérképezése.

E korszak és e vidék építészetére a következő kultúrák hatottak: 1) közvetlen európai (azon belül portugál, holland, francia, angol és dán); 2) brazil közvetítéssel közvetett európai (a Braziliában felszabadult és Afrikába hazatelepedett négek révén); 3) keleti és észak-afrikai (elsősorban az Iszlám révén); 4) belső-afrikai (főleg Libériából és Togóból eredő) kultúrák.

A gyarmati építkezések közös jellemzője – többek között – az, hogy nemigen kedvelik sem a gyarmatosítást elszenvedett országok, amelyek számára kellemetlen múltat elevenít föl, sem az építészek, akik mindebben az építkezési kultúrában egy bürokratikus rendszer standardizáló törekvését látják. E könyv arra törekszik, hogy lerombolja a gyarmati építkezésekről kialakított képet, s felhívja a figyelmet a „mikroformációk”-ra, amelyek a nagy egységeken belül léteztek-léteznek.

A gyarmati építkezésekre vonatkozó előírásokat, direktívákat Afrikában nem a környezettel való harmonikus együttműködés jellemezte, hanem a földrészt és annak természeti kincsei fölötti ellenőrzés óhaja. A vidék felfedezése, megismerése az első időkben a portugálok érdeme volt, akik a belső területek lakóival, királyságaival is kapcsolatba kerültek. Beszámolóiknak azonban két dolog is határt szabott: egyrészt nemigen voltak képesek a sajátjuktól nagy mértékben eltérő civilizációkról és kultúrákról elfogulatlan képet festeni, másrészt a kontinens belső területei még a XIX. században is ismeretlenek maradtak. Az arany iránti keresletet Amerika felfedezése után a rabszolgák iránti kereslet váltotta föl, annak különböző lebonyolítási formáival. Ez utóbbi, virágkorában, az afrikai népesség számára is jövedelmező forrást jelentett.

A rabszolga-kereskedelmet a törvényes kereskedés váltotta föl; amelyben a rabszolgaárut a földimogyoró- és a palmaolaj-export helyettesítette. Mindez a változás tulajdonképpen már az igazi gyarmatosító politika ideológiájának és gyakorlatának megjelenésével esett egybe. Ennek során „kereskedők, misszionáriusok és felfedezők nyitották meg az utat; őket a katonák és a hivatalnokok követték – időnként megelőzték őket”: mindegyikük a maga elképzelése szerint próbálta a városi fejlődést megvalósítani! A függetlenség elnyerése azután újból alapjaiban változtatta meg a fejlődés menetét Fekete-Afrikában.

* * *

Az egyes fejezetek szerzői bemutatják a szenegáli „comptoir”-okat, azaz kereskedelmi telepeket (Rufisque-ben, Gorée-ban, Saint-Louis-ban), amelyek fejlődése a kereskedelem sikerétől vagy sikertelenségétől függött. Ekkoriban még a kereskedők diktáltak a hivatalnokoknak; a francia állam csak a XIX. század első évtizedeiben kezd majd komolyabban érdeklődni e területek iránt. Szó esik az urbanizáció keretén belül végrehajtott városrendezésekről, a parcellázásokról, a parcellák tulajdonosainak kötelességeiről.

A XIX. században különböző intézmények szolgálták az európaiak életét: erődök, vallási intézmények (katolikus templom és mohamedán mecset építése); közigazgatási intézmények (Kormányzói Palota, Igazságügyi Palota, kórház). Ugyancsak a XIX. század második felében Szenegál már igazi francia gyarmati központ, ahol a nagyobb francia – főleg bordeaux-i – kereskedőcégek vetették meg lábukat. Faidherbe pedig erőszakkal tisztítja meg a terepet a bennszülöttek szalmakunyhóitól. Mindezek ellenére az utazók egy gyászos hangulatú városról (Saint-Louis) számolnak be, ahol pusztítanak a járványok. A gyarmatosító franciák asszimilációs tevékenysége egészen a XX. század elejéig főleg a két – afrikai és európai – közösség elkülönítését célozta.

* * *

Az országok szerinti bemutatást Gambiával kezdődik. Ideális kereskedelmi központ szerepét idővel elveszti, kis városai úgyszintén, különösen az angol gyarmat fővárosának szánt Bathurst (ma Banjul) felépülése után. Ráadásul az ország, minden keresztény hittérítő próbálkozás ellenére, muzulmán maradt.

Guinea sem különösebben érdekes erődítményeket, sem régi városokat nem tud fölmutatni, hiszen itt csak az 1880-as évektől kezdett kibontakozni jellegzetes gyarmati építkezés, amelyben fontos szerepet kapott a vegetáció. Conakry azért érdekes város, mert gyakorlatilag a semmiből nőtt ki. Sok gyarmati épületet leromboltak, hogy ezzel is kitöröljék a gyarmatosítás emlékét.

Elefántcsontparton csak a XIX. század elején kezdett felvirágozni a part menti kereskedelem, hála a pálmaolajnak. A leendő gyarmati városok kialakulásához a kezdő lökést a kereskedelem és a közigazgatás megjelenése-megtelepedése adta. A XIX. század második felének építészeti stílusára jelentős példa az elmirai Fehér Ház. A 30-as évek előtti gyarmati városok igazi arculatát Grand-Bassam, Grand-Lahou, Bingerville őrizték meg. A 20-as évektől már főleg Abidjanban folynak építkezések.

A Szaharától délre Ghána dicsekedhet a leghosszabb európai építkezési periódussal (kb. a XV. századtól). Az európai építkezések hatással voltak a helyi, tradicionális architektúrára is. Az Aranyparton Elmina igyekezett először igazi építészeti stílust kialakítani, Accra pedig a XIX. század közepétől vált fontos kereskedelmi központtá. A modern infrastruktúra kiépítése 1900 és 1910 között történt meg. A függetlenség kivívása után óriási fejlődés ment végbe a ghánai városépítkezésben, amelynek eredményeképpen a modern nagyvárosok fejlődési rendellenességei is megjelentek (túlnépesedés, központokban közlekedési káosz stb.).

Togóban a XX. század első évtizedében Lomé gazdasági főváros rangra emelkedett; a német gyarmatosítást az angolok és a franciák uralma követte ezen a „min-

tagyarmaton”. A francia urbanisztikai politika pedig meglegedett részben a németek terveinek átvételével; a szerző szerint a franciák építészeti tevékenysége nem volt meghatározó.

Beninben Uidah várost ismerhetjük meg részletesebben: nevét a trianguláris kereskedelem tette ismertté; ezen a partvidéken az egyetlen város, amely a „gyarmatosítást megelőző rabszolga-kereskedelem építészetének emlékeit őrzi.” Riválisa volt Porto-Novo, ahol külön említést érdemelnek a magánrezidenciák. Ebben a városban is virágzott a rabszolga-kereskedelem. A nagymecset az iszlám kivételes hatásáról tanúskodik e városban. Az igazi gyarmati város azonban Cotonou lett; igaz, építészeti nem mutat föl különleges esztétikai értékeket.

Nigériában Lagos már a XVIII. század végén fontos szerepet töltött be, hála az egyik helyi király (oba) politikájának. Említésre méltó a hajózás történetének alakulása Nigéria parti vizein. Igen jelentős volt az angol misszionáriusok templom- és iskolaépítési tevékenysége: ezek az intézmények segítettek a rabszolgák felszabadítását. Az építészetben egészen 1960-ig jelentős hatása volt az ún. „brazil” stílusnak, amelyet a Brazíliából hazatelepedett afrikaiak honosítottak meg. Másik érdekes település Calabar: itt is virágzott a rabszolga-kereskedelem.

Kamerun a XIX. század közepéig kevés építészeti érdekességet mutat: ekkor kezdtek az európaiak letelepedni a vidéken. Jellegzetes „építmény” volt a leszerelt, folyón horgonyzó öreg hajó, amelyen a rabszolga kereskedő élt; a szárazföldön ennek a hajó-lakásnak a *factorerie*, azaz a kereskedelmi ügynök „hivatala” felelt meg. Mindezekkel éles kontrasztban állt a baptista hittérítők építészete az 1845-ös évektől. Az igazi változás a XIX. század vége felé indult meg, amikor rövid néhány év alatt hozták létre egy, „a kor szintjének megfelelő ipari állam közigazgatási apparátusát”; a tervek Berlinből érkeztek ide! A francia mandátum alatt jelent meg egyfajta modern, európainak nevezhető stílus, amelyet a szerző „1930-as stílus”-nak nevez. Részletesebben megismerkedhetünk Jeun Dorian építész városrendezői tervével, amelyben ötféle városi övezetet jelölt meg: lakó és kereskedelmi; lakó és kézműves; helyi tradíciókon alapuló épületek; ipari, illetve kikötői övezet.

A tanulmányozott területeken – szinte kivétel nélkül – az 1940-es, 1950-es évektől új építőanyagok, építészeti eljárások és megoldások jelentek meg, közöttük a vasbeton. A legnagyobb városokban felhúzták az első felhőkarcolókat, a lakosság megismerkedhetett a légkondicionálással. A szakmai körök egyre többször fordultak neves hazai és külföldi építészekhez, városrendezőkhöz – néhányuk tevékenységével részletesebben is megismerkedhetünk.

* * *

A könyv szerzői minden esetben vázolják az adott ország, vidék történelmét, társadalmi rétegződését, fejlődését, egészen az elmúlt évtizedekig. Végigvezetnek bennünket az érintett városok, települések érdekesebb, jellegzetes épületei előtt, amelyeket kívülről-belülről bemutatnak. Megismerkedhetünk kormányzói palotákkal, iskolákkal, kórházakkal, kereskedelmi központokkal, magánházakkal, gazdag és szegény emberek építkezési szokásaival, gyakran a hagyományos építkezés jellegzetességeivel is. A kimondottan építészeti bemutatást az épületek társadalmi életben betöltött szerepének vázolása is követi (pl. iskolák esetében).

A szöveget rengeteg fehér-fekete és színes illusztráció (épületek és városok alaprajzai, térképek, épületek fényképei stb.) egészíti ki, amelyek mindvégig szorosan követik a leírtakat. A szövegközi szakirodalmi hivatkozásokat a kötet végén válogatott bibliográfia egészíti ki. Sajnos, nincs név- és tárgymutató, így az ilyen adatok, hivatkozások visszakeresése meglehetősen bonyolult.

A könyv mindazokat érdekelheti, akik e vidék és e kor történelmével, kultúráival, építészetével, magával a gyarmatosítással, a különböző – jelen esetben afrikai és Afrikán kívüli – kultúrák találkozásával foglalkoznak.

* * *

Néhány szót még a szerzőkről: a kötet igazgatója-főszerkesztője Jacques Soullou, a filozófia doktora, több évet töltött „terepen”, azaz Afrikában; Fr. Doutreuwe építész; O. Goerg a jelenkori történelemtudományok docense; L.-M. C. Gnacadja építész; A. D. C. Hyland építész, egyetemi oktató; Th. Lulle építész-várostervező; A. Sinou építész-várostervező; A. Vaughan-Richards a trópusi építkezése szakértője.

(Jacques Soullou (szerk.): *Rives coloniales. Architectures de Saint-Louis à Douala* (Gyarmati partok. Építészet Saint-Louis-tól Dualáig.), 1993, Marseille – Paris, Parenthèse – ORSTOM, 316 old.)